

MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

Seminární práce

Leviathan 2.0: Vynález nové státnosti

Předmět: HIB054n Interpretace dějin 20. století

Vyučující: Mgr. Jiří Němec, Ph.D.

Tým: Lucie Machalová, Denisa Hlobilová, Petr Steiner

Autor v úvodu začíná svou práci výkladem o jižní Montaně, kde se také narodil jeho dědeček. Zde také v roce 1876 došlo ke střetům armády Spojených států, proti domorodému obyvatelstvu. Možná ani jedna ze stran opravdu nechápe, proč musí druhá strana požadovat tak obrovskou krajinu. Pod tlakem Indové podepsali mnoho dohod, o nichž věřili, že zachová zmenšené ale zaručené území.¹ Po tomto úvodu je věnována pozornost slovu kmeny, který ve skutečnosti ani dostatečně neshromažďuje politickou existenci těchto regionálních národů, protože také měly „státy“. Kmeny můžeme označit dvěma způsoby – komunity, které se domnívají, že jsou organizovány původem od raných zakladatelů. Kmeny však byly také politickými jednotkami, které někdy rozhodovaly o válce a míru v konfedačních shromážděních. Jako příklad autor uvádí Španěle, kteří dobyli v šestnáctém století dvě komplikovaně organizovaná kmenová impéria ve středním Mexiku a Peru. Rané Spojené státy opakovaně podepsaly smlouvy s národy Severní Ameriky, které uznávaly aspekty kmenové státnosti, včetně kontroly nad územím. Při pohledu na síly, které poháněly historický vývoj moderny stavu přes dvě století. Autor zdůrazňuje tři tyto síly. Jedním je kritické myšlení bylo zásadní při podkopávání starých režimů; formální myšlenky, ale také dramaturgie nespokojenosti a protestů hrály hlavní roli v neustálém zpochybňování stávajících institucí a při představování nových. Druhým pak je technologická vynalézavost – to znamená odlišná škála myšlenek, myšlení aplikovaných na hmotný svět – byl rozhodující pro transformace v polovině devatenáctého století. Vynálezy, které překonaly překážky vzdálenosti a času, umožnily globální restrukturalizaci území, které transformovalo státy v polovině devatenáctého století. Současně představili nové formy sociální stratifikace. Pro osmnácté a devatenácté století měly tyto impulsy tendenci pocházet z odnoží Evropy, což přimělo obrovské asijské společnosti, aby se do dvacátého století pustily do stejných procesů. Třetí hlavní síla byla spíše podmínkou globální územní organizace. Byla to skutečnost, že státy vždy existovaly v pokračující konkurenci, ne-li v otevřené válce. Jakákoli historie státu, jejíž organizace a sociální rozdělení bylo založeno na nejistotě. Skutečnost, že tato okolnost neustále přispívá k udržování vnitřních hierarchií, a to i v moderních společnostech, ji neztrácí na realitě.²

Dalším aspektem, kterého si autor všímá jsou státy, které představují starodávné struktury, hierarchie politického a správního rozhodování navržené tak, aby zajistily trvalou kontrolu nad elitami a trvalou bezpečnost pro ty, kteří přijímají jejich nároky na vládu. Státy jsou abstrakce. I když byli často zastoupeni v osobě svých vládců, obvykle vytvářejí ideologii

---

¹ ROSENBERG, Emily S.: A World Connecting 1870-1945 (A History of the World). Harvard 2012, s. 29-32.

² Tamtéž, s. 33-43.

existence jako samostatná společenství. Státy tvrdí, že fungují v souladu s obecnými zákony nebo normami. Zatímco v křesťanských říších bylo náboženství dovoláváno na podporu státu a jeho vůdců, náboženská sféra stále zůstávala odlišitelná. Náboženští činitelé se stále často domáhali autority autonomního normativního řádu a jejich úkolem bylo chránit panovníka. Úředníci římskokatolické církve sloužili jako političtí vládci různých území ve Svaté říši římské do roku 1803 a v Itálii do roku 1870. V islámských oblastech byl vztah úplně stejně složitý. Ačkoli islám původně předpokládal politickou doménu spojenou s komunitou věřících, úspěch soupeřících císařských jednotek přišel napadnout rozsáhlá území, kde převládala muslimská příslušnost.³

V závěru kapitoly se autor věnuje velkou pozornost vynálezům a tomu, jaký měly dopad na společnost. Zmiňme například parní energii, schopnost tavit železo a telegraf. S výstavbou železnic souvisí nová migrace a výroba pro vzdálené trhy. Války ve středním století a velké brutální boje, které přerušily první polovinu století od druhé je to: americká občanská válka, německé války za sjednocení, které urychlily technologie a pohyb jednotlivců. Každý mohl vidět dopad těchto změn a psát o nich, stejně jako William Cobbett na začátku století, o jejich vlivu na krajinu nebo o tvorbě zbídačené městské pracující masy – často v továrnách, anebo v malých dílnách – sociální komentátoři devatenáctého století o generaci později, po německém historikovi francouzských civilních hnutí Lorenzu von Steinovi. Žádná nicméně, postupná transformace života na zemi nepůsobila na světovou populaci tak hluboce, i když ji tyto zjevné viditelné známky nezaujímal. To byly koneckonců změny, které ovlivnily ohromnou masu světové populace.⁴

Pro název jedné ze svých dalších kapitol si autor vypůjčil citát Bismarcka, který v parlamentu 1862 řekl, že o velkých otázkách dne nerozhodují vysoké ideály a vznešené projevy, které jsou „*krví a železem*“. V tom měl pravdu. Neboť role železa měla hrát důležitější roli než krve. Britové dosáhli obchodní nadvlády a vybudovali si finanční vedení, které s tím přišlo, původně na mechanizované bavlněné a textilní výrobě (a nepřímou otročskou a proletářskou práci). Továrny na bavlnu postavené v nových průmyslových městech, jako je Manchester nebo brzy poté ve francouzském Lille. Technologická transformace byla rozhodujícím vstupem do reorganizace států. Textilní továrny a později pece na tavení železa přinesly novou urbanizaci.

---

³ Tamtéž, s. 45-80.

⁴ Tamtéž, s. 83-96.

V tomto transformovaném produktivním procesu tvrdě dorazila vlna inovací v přepravě osob a zboží, založená na parních strojích.⁵

Další podkapitola s názvem „*Pro Boha nebo pro Zemi*“ pojednává o otázce náboženství versus stát. Prakticky se jedná o to, zda katolická církev musela jít odlišnou cestou než stát – resp. zda mají objekty být spojenci nebo stát proti sobě. Autor zmiňuje Bismarckův Kulturkampf, italský boj o vlastní národ nebo vznik moderního nezávislého Švýcarska – boj tradice a liberálních sil. Autor zmiňuje je i Sylabus Omylů papeže Pia IX., který často bývá vnímán jako kritika modernismu a částečně i kritika těch křesťanů, kteří se učí od liberalismu.⁶

Další dvě podkapitoly jsou věnovány společenské situaci v 19. století v různých částech světa. Ve střední Americe, Japonsku a v celé Evropě. Objevuje se otázka, zda se Japonsko má otevřít západnímu světu nebo má zůstat zakonzervováno a žít jen samo pro sebe. Odpověď našel císař Meidži, který otevřel Japonsko modernizaci a industrializaci. V Americe v 60. letech dochází k válce severu proti jihu. Autor se věnuje nacionálním konfliktům v jižní Americe, v Argentině, Kolumbii a Brazílii. V jihoamerických státech éra boje za nezávislost měla také tendenci rozdělit nástupnické elity na konzervativce, kteří si přáli zachovat relativně silné „centralistické“ instituce s respektem k církvi, a na „federalisty“, kteří se považovali za liberály a příznivce decentralizace a přístupu k britskému kapitálu. Projevuje se začátek industrializace – stavba železnic. Autor zmiňuje důležitý termín – *kontrolovaná transformace*, což označuje jako proces, ve kterém skupina ambiciózních a mocných mužů se snaží směřovat politiku k dosažení energičtějšího národního rozvoje.

V Evropě se projevuje snaha o stabilizaci jak sociální, tak územní. Objevují se nacionalistické tendence. Otázkou je, jak toho dosáhnout? Autor popisuje sjednocení Německa a Itálie v 70. a 60. letech. V ostatních zemích světa se objevují konflikty „tradičního státu“ s domorodým obyvatelstvem, které je označováno jako alternativní komunity. V 70. letech později dochází k velkým světovým změnám, ale pomocí silných vůdců, kteří věří v ekonomiku, industrializaci – oproti těm, kteří změny prosazují revolucemi.⁷

Další kapitola pojednává o tzv. *lidské zoo*, které byly po celé Evropě umístěny, aby byly prezentovány jako rekonstrukce lidského obydlí. Sloužily pro vědu a turismus. Problém však tkvěl v tom, že lidé, kteří výstavy navštěvovali, byli utvrzováni, že jsou nadřazenější než

---

⁵ Tamtéž, s. 97-105.

⁶ Tamtéž, s. 113-118.

⁷ Tamtéž, s. 133.

prezentované objekty. Tímto docházelo k utvrzení hierarchie ve společnosti, kdy zatímco mocní a bohatí tvořili špičku společnosti, ostatní tvořili jen její periferii.⁸ Zaznívá zde otázka, kterou by si nově formovaný stát měl položit – mají svou moc formovat pomocí cukru nebo biče?

Další důležitá kapitola se věnuje státnosti a vládě. Evropský stát je definován jako kolektivní abstrakce, morální bytost, která má určitá práva a povinnosti. Stát, který je oddělen od společnosti, je ochránce a nejsilnější sociální faktor. Rozlišuje se stát silný a slabý. Bytí ve státě představuje civilizace a pokrok. Ve druhé polovině 19. století se státy stávají mocnější a ambicióznější. Autor se snaží pojmenovat vztah mezi společností a státem, tento vztah definuje jako velmi komplikovaný, ale navzájem se doplňují. Po roce 1870 se státy obrací k modernizaci a transformaci společnosti – tzv. opravují společnost. Společnosti opravují pomocí lepší minimální mzdy, lepšího sociálního pojištění, přísnějších bezpečnostních opatření, pomocí sociální spravedlnosti. Ale i pomocí neetických metod – sociálního darwinismu, protižidovské agitace nebo paradoxně pomocí sociální diskriminace. Klíčovou zásadou moderního státu je i pozdější vznik politických stran a s tím související korupce, na což je nahlíženo jako na přirozený důsledek demokracie.⁹

Poslední podkapitola se věnuje imperialistickým snahám různých států a do jaké míry tyto imperiální síly a mocnosti ovlivňovaly další dění ve světě. Autor zmiňuje tradiční koloniální impéria a jejich vztah k podřízeným státům.

Čtvrtá kapitola se zabývá *States of exception*, což můžeme přeložit jako výjimečný stav. Tento koncept vznikl ve 20. letech 20. století díky německému filozofovi Carlu Schmittovi, který se mimo jiné zabýval i politikou a pojmy, jako je například suverenita. Ve výjimečném stavu spatřoval možnost dočasné ochrany ústavy, kdy se hlava státu chopí v době krize veškeré moci, vládne nutnou dobu za účelem rychlého a dobrého rozhodování bez parlamentu.

Historie 20. století byla poznamenána výjimečnými stavy. Schmitt mluví o dvou možnostech, kterými se mohly ubírat státy zmíněného století. První možnost zahrnovala Foucaultovu myšlenku týkající se vládnutí a modernizace společnosti, což mělo vést k současnému státu. Existovali však i kritici (např. James Scott, Friedrich Hayek), kteří tuto cestu viděli tiše donucovací, stejně jako brutálnější druhou možnost, kdy se státy v reakci na válku, revoluci a nepokoje dovolávaly „výjimky“ a mimořádné politické činnosti. Války

---

⁸ Tamtéž, s. 153.

⁹ Tamtéž, s. 170-178.

dvacátého století hrály obecně důležitou roli, jelikož nutily zapojené státy k velké mobilizaci ekonomiky a společnosti. Následně ospravedlňovaly narůstání moci ve vlastních státech a lákaly tak různé vůdce pro získání a vykonávání moci. Válečný stát se stal státem blahobytu, ale objevoval se v něm stupeň nátlaku, který byl skutečně *výjimečný*. Britský zákon o obraně říše (DORA), který byl přijat v srpnu 1914, v zásadě odevzdal vládě moc vykonávat to, co považovala za nezbytné ke stíhání války. V Británii přetrvávala očekávání liberálního chování a bylo považováno za samozřejmé, že takové přenesení autority nebude použito k stíhání politických projevů, pokud nebude zpochybněno válečné úsilí. Nakonec se tyto dvě Schmittovy možnosti projeví v mimořádné roli, kterou měla vojenská vláda po celém světě. Vojenská vláda však nemohla zaručit národní jednotu ani mír. O několik desetiletí později generálové a diktátoři zjistili, že nejsou schopni jednat s neustále se vyvíjející moderní společností. Nevěděli by ani jak zvládnout náboženské touhy či technologii počítačového věku. Nabízeli pouze autoritářská řešení, která se s postupem času obtížně udržovala. Ostatně to není překvapením, když, jak autor říká, byla éra *železa a oceli* rozšířena o *křemík a software*.¹⁰

První podkapitola pojednává o tzv. *krizi reprezentace*, která označovala rozpory mezi obyvateli a vládnoucími. Autor se zde věnoval převážně expanzi států do zahraničí v době 2. poloviny 19. století, což způsobovalo nové problémy. Mezi ty si uveďme například hladomor v Indii a oživení protibritského násilí z 80. let 19. století, války mezi Británií a Búry v letech 1900-1902, mezi Ruskem a Japonskem v letech 1904-1905 a mnoho dalších.¹¹ Následně se čtenářům naskýtá téma *Global Revolution* – Globalizace měla svůj podíl na revolucích v Mexiku, Euroasii a Číně, které zasahovaly do strategického soupeření jiných států. Ty zajišťovaly ekonomickou aktivitu a ekonomický růst. Na konci 19. století se revoluční situace vyvinuly v reakci na vnímané nadnárodní zneužívání moci, kdy se zahraniční vlády a investoři spojily s místními elitami, kteří těžili místní bohatství. Národní revoluce, které vypukly v reakci na globální tlaky, však často zůstávaly regionálně roztržité. Politika národního parlamentu byla rychle zastíněna a síla tíhla k soupeřícím vojenským velitelům. Autor v souvislosti s tímto rozebírá problémy v Rusku, Iránu, Turecku, Mexiku a Číně.¹²

V následujících podkapitolách autor na politiku nahlíží jako na válku a zabývá se jejími vlivy na ekonomiku a společnost na příkladu Bolševiků, Mussoliniho, Hitlera.¹³ Nezabývá se pouze výjimečným stavem, ale i cestou od výjimečného stavu k situaci současné. Ve druhé

---

¹⁰ Tamtéž, s. 196-201.

¹¹ Tamtéž, s. 201-211.

¹² Tamtéž, s. 211-229.

¹³ Tamtéž, s. 229-264.

polovině minulého století se vojenské vlády vyskytovaly v postkoloniálních státech (např. Nigérie, Indonésie, Pákistán) i v Evropě (Španělsko, Řecko), kde pomalu zanikaly. Státy začínaly lépe reagovat na požadavky společnosti v otázce spravedlnosti a lidských práv. Pojem modernity se vyznačoval nově možnostmi cestování, diskuzí, mezinárodní kontroly a mezinárodní politiky. Dlouhé století moderní státnosti tak přechází v pokračující starodávne a vytrvalé instituci, která je podle slov autora represivní, někdy emancipační, neustále napadaná a transformovaná.¹⁴

---

¹⁴ Tamtéž, 272-279.